

‘Sturen of gestuurd worden?’

Martiene Branderhorst | 26 oktober 2021

RAAD VOOR HET OPENBAAR BESTUUR

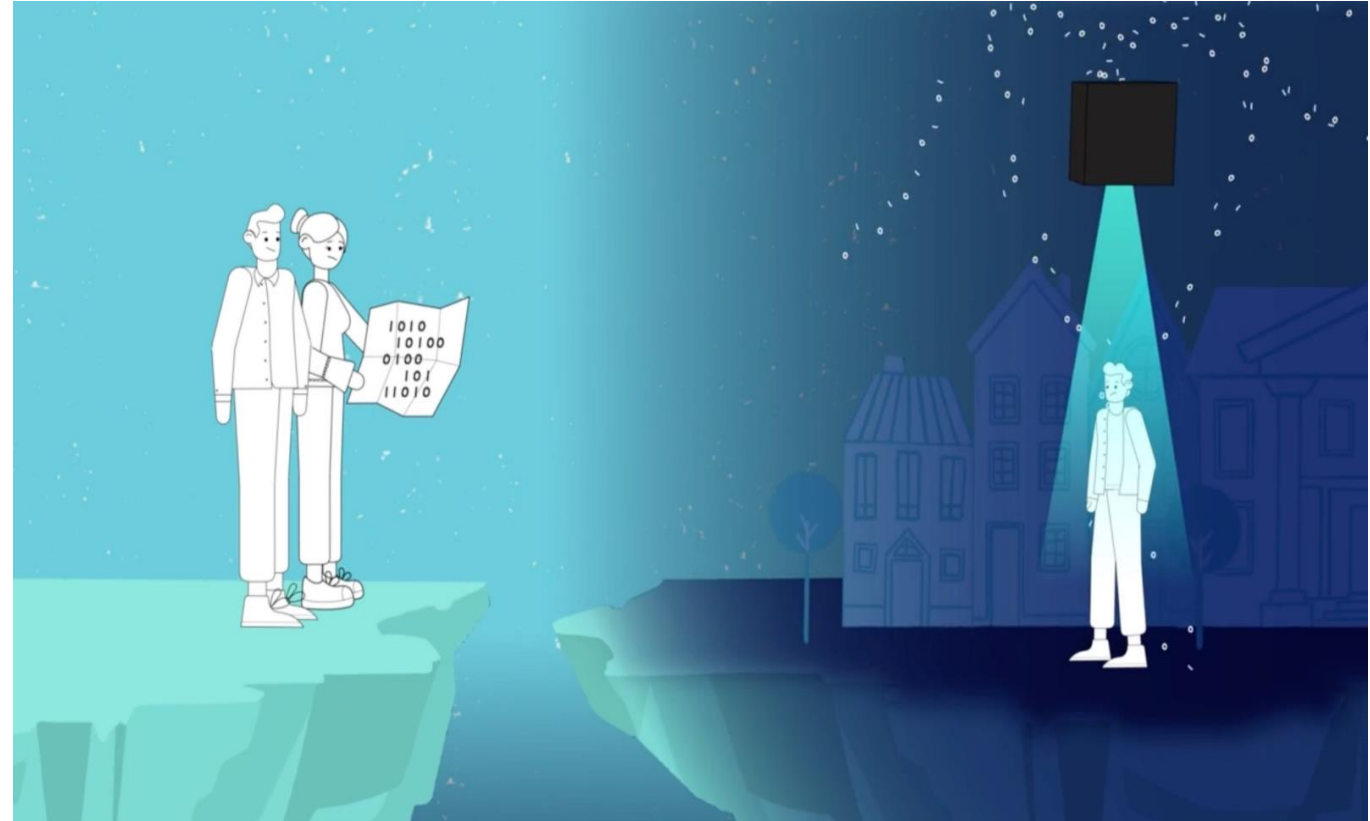
Advies 'Sturen of gestuurd worden? Over de legitimiteit van sturen met data.'

- AI biedt veel kansen en mogelijkheden (bestrijden van fraude en criminaliteit, instrumenten ten behoeve van terugdringen van het aantal besmettingen van Covid-19, ...)
- Maar belangrijk om aan het stuur te blijven en richting te geven aan hoe AI wordt gebruikt in het proces van besluitvorming.

Verantwoordingskloof

- Kloof tussen **politieke besluitvorming** over data-sturing en de **toepassing** en **impact** van data-sturing in de praktijk.
- Transparantieparadox, black box, digitale ontsporing.

Goedbedoelde maatregelen met ongewenste effecten én onvoldoende tegenmacht

- Tegengaan van schoolverzuim o.b.v. voorspellingen (o.b.v. kenmerken als ouders in bijstand, gegevens van andere gezinsleden); SyRI met risicoprofielen voor woonfraude of fraude in bijstand en toeslagen: ***digitale ontsporing***
- Opstand in Rotterdamse wijk bij allerlei controles vanuit de gemeente (waarom deze wijk, wat weten jullie van mij, lijkt wel KGB): ***transparantieparadox en black box***

Waarborgen legitimiteit van algoritmische besluitvorming

Vanuit drie rollen kunt u dat doen

1. **Voorbeeldfunctie:** vraag bestuurders om verantwoording.
2. **Opdrachtgever:** eis niet alleen verantwoording over algoritmische besluitvorming vanuit de overheid, maar ook vanuit private bedrijven aan wie de overheid opdrachten verstrekt.
3. **Regulerende functie:** leg vast wat wel en niet kan door middel van juridische kaders (regels en wetten) voor overheid en private partijen, veelal in samenwerking met Europa.

Verantwoording vragen kan door de juiste vragen te stellen

Het Data Debat Denkkader

- Vanuit welk doel worden data verzameld?
- Op welk niveau is verantwoording van gebruik van data en algoritmen georganiseerd (landelijk, regionaal, lokaal) en welke partijen zijn daarbij betrokken?
- Wordt er bij de uitvoering van taken rekening gehouden dat er (semi)- automatische besluitvorming plaatsvindt in de organisatie?
- Zijn de mogelijk ongewenste effecten van toegepaste data-analyses in besluitvorming en uitvoering in beeld gebracht? Zo ja, wat gebeurt daarmee?
- Is er voorzien in menselijk contact met de burger om een besluit uit te leggen en/of dit eventueel te heroverwegen?

Data Debat Denkkader				
	Belangrijke ontwikkelingen in data-sturing	Uitdagingen voor waarborgen van legitimiteit van data-sturing	Aspecten van data-sturing die publieke verantwoording zou moeten belichten	Vragen die antwoord verdienen
Data-verzameling	Meer, gevarieerde, snel te verzamelen gedragsdata waarvan de waarheidsgetrouwheid meer beïnvloed is	Transparantie-paradox	Doelgerichtheid	1 Vanuit welk doel en beweegredenen worden data verzameld? 2 Welk probleem moet data-sturing oplossen of welk belang dient het? 3 Wanneer is het probleem opgelost of het beoogde belang gerealiseerd? 4 Wie moeten bij het ontwerpproces van data-sturing betrokken zijn uitgaande van de doelstelling?
			Rechtmatigheid	5 Worden data rechtmatig verkregen en/of gedeeld? Is er wettelijke bevoegdheid daarvoor?
			Veiligheid	6 Worden data en daarmee persoonsgegevens goed beschermd en veilig beheerd? Zijn de benodigde beheersystemen op orde?
Data-analyse	Datagedreven analyses en voorspellingen van gedrag	Black box society	Verantwoordelijkheid	7 Zijn de gebruikte data juist, up-to-date, niet verouderd of gemanipuleerd? 8 Is er geen bias in de gehanteerde datasets met kans op systematische benadeling, ongelijke behandeling of discriminatie van bepaalde groepen/wijken? Welke inspanningen zijn verricht voor het minimaliseren van bias bij het ontwikkelen van algoritmen? 9 Wanneer wordt door wie verantwoordelijkheid gedragen voor de (mogelijk negatieve) gevolgen van toegepaste algoritmen? 10 Op welk niveau is verantwoording georganiseerd (landelijk, regionaal, lokaal) en welke partijen zijn daarbij betrokken?
			Toegankelijkheid	11 Is er zodanig toegang tot data-analyses om de methode, de gehanteerde algoritmen, de gebruikte datasets en de feitelijke verwerkingen te kunnen toetsen? 12 Is er expliciet aangegeven op welke wijze algoritmen worden ingezet in de organisatie? Welk besluit is genomen voor de inzet van het algoritme, op basis van welke argumenten, en door wie?
			Uitlegbaarheid	13 Zijn data-analyses in begrijpelijke taal uit te leggen (type gegevens, combinatie van datasets, doorslaggevende factoren voor de uitkomst)?
			Proportionaliteit	14 Wegen de kosten (inleveren van fundamentele rechten en vrijheden) op tegen de baten (efficiëntie of effectiviteit)? 15 Is de samenleving vertegenwoordigd in de maatschappelijke afwegingen die zijn gemaakt om data-analyses (te blijven) in te zetten? Zo ja, op welke manier? 16 Zijn er mogelijk groepen die niet vertegenwoordigd zijn in het democratisch proces van besluitvorming? Zo ja, welke groepen zijn dat en hoe wordt ervoor bewaakt dat zij alsnog gehoord worden?
Data-toepassing	Ontkokering, maatwerk en (semi-) automatische besluitvorming bij het sturen van gedrag	Ontsporing in het proces van sturen met data	Data-alertheid	17 Wordt er bij de uitvoering van taken rekening gehouden dat er (semi-) automatische besluitvorming plaatsvindt in de organisatie/het bedrijf? 18 Zijn in de uitvoering van taken de mogelijk ongewenste effecten van toegepaste data-analyses in beeld gebracht? Zo ja, wat zijn die? 19 Welke inspanningen worden verricht om de mogelijk negatieve effecten van toegepaste data-analyses in de uitvoering te proberen voorkomen? 20 Welke capaciteit aan menselijke maat wordt ingezet om aanvullend onderzoek te doen in (semi-) automatische besluitvorming? Is er voorzien in menselijk contact met de burger om een besluit uit te leggen en eventueel te heroverwegen?
			Toelaatbaarheid (fouten)	21 Is er overwogen welke fouten toelaatbaar zijn gezien hun consequenties? Zo ja, wat is de bandbreedte oftewel in welke mate zijn die aanvaardbaar?
			Wederkerigheid	22 Kunnen burgers er baat bij hebben om toegang te krijgen tot deze data? Zo ja, hoe hebben zij er baat bij? 23 Welke data moeten dan specifiek toegankelijk worden gesteld, zodat burgers daar baat bij hebben? 24 Is publieke toegang tot die specifieke data verantwoord? Waarom wel/niet? 25 Kunnen burgers met die data ook mee- en bijsturen in beleid op beslissingen die hen aangaan? Zo ja, hoe? Zo niet, wat is daarvoor nodig?

Verantwoording meer structureel inbedden in het systeem

- Bewindspersoon voor Digitalisering en Datahuishouding.
- AI-jaarplan opstellen en verantwoording afleggen in een AI-jaarverslag.

Publieke verantwoording vooral zien als podium voor gesprek over data-sturing vanuit **publieke doelen en waarden**.

Sturen in plaats van gestuurd worden.

Bedankt voor uw aandacht

Martiene Branderhorst | Raad voor het Openbaar Bestuur